

dr. sc. Filip Škiljan

Institut za istraživanje migracija
filip.skiljan@imin.hr

dr. sc. Kristian Lewis

Institut za hrvatski jezik
klewis@ihj.hr

UDK: 323.15(497.5=131.1)
Izvorni znanstveni rad

Identitet Talijana na otocima Cresu i Lošinju¹

SAŽETAK

Autori u radu istražuju povijest i sadašnjost talijanske nacionalne manjine na otocima Cresu i Lošinju. Do današnjih dana napisano je više radova koji se dotiču Talijana na tim dvama otocima, ali nije ciljano istraživano pitanje očuvanja identiteta, jezika i općenito zajednice Talijana na spomenutom području. Talijani su prije Drugog svjetskog rata činili većinsko stanovništvo u gradskim naseljima na Cresu i Lošinju. Bili su većina u Cresu, Osoru, Nerezinama, Belom, Velom i Malom Lošinju. Nakon Drugog svjetskog rata dolazi do masovnog iseljavanja Talijana s otoka, odnosno pojave etnomimikrije kod jednog dijela onih koji su ostali na otocima. Iseljavanja su bila legalna i ilegalna, a imovina onih koji su otišli bila je jednim dijelom konfiscirana. Zajednica Talijana u Cresu i Zajednica Talijana u Malom Lošinju uspjele su očuvati identitet Talijana u vrijeme socijalizma unatoč nastojanjima jugoslavenskih vlasti da ukinu talijanske škole i asimiliraju Talijane na tom području. Doseljavanje migranata s područja ostalih jugoslavenskih republika pospješilo je ubrzano nestajanje identiteta Talijana na otocima. Na temelju intervjua, arhivske građe i dostupne literature autori će pokušati donijeti podatke o tome na koji način danas funkcioniraju ove dvije zajednice i koliko su uspjele u očuvanju identitetskih elemenata poput talijanske nacionalnosti, venecijanske kulture i venetskog dijalekta.

Ključne riječi: *Talijani, Cres, Lošinj, identitet, jezik*

---

¹ Ovaj rad napisan je u okviru projekta *Repozitorij nacionalnomanjinskih jezika u Hrvatskoj* (RENA), koji financira Europska unija – *NextGenerationEU*. Za iznesene stavove i mišljenja odgovorni su samo autori te ti stavovi ne odražavaju nužno službena stajališta Europske unije ili Europske komisije. Ni Europska unija ni Europska komisija ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

KRATKI POVIJESNI OSVRT NA OTOKE CRES I LOŠINJ

Otoci Cres i Lošinj od prapovijesnih vremena nastanjeni su plemenom Liburna. U prapovijesno doba najgušću mrežu naselja imao je na upravo Cres na današnjem kvarnerskom području. Lošinj, za razliku od Cresa, nije imao dovoljno obradive zemlje da bi ondje mogla nastati veća naselja. Za sva naselja tipično je da su bila obrambenog tipa, bilo da je riječ o lakše branjivim vrhuncima kao kada je u pitanju Beli, bilo da se radilo o strmim i teško pristupačnim mjestima poput Lubenica. Protourbana shema naselja vidljiva je najbolje u Osoru. Osor je bio posebno bitan zato što je sagrađen na prevlaci između Lošinja i Cresa. Postojao je mnogo prije Rimljana i ondje su trgovali Liburni i Histri (Faber 1982: 61–78). Naselje Cres u prapovijesno vrijeme, ali ni u vrijeme Rimljana, nije postojalo na mjestu današnjeg Cresa. Vrlo je vjerojatno da je najbliže naselju Cres bila gradina Sveti Bartolomej na kojoj su pronađeni nalazi iz predrimskog i rimskog doba (Čuš Rukonić 1982: 12–13).

Liburni su dva stoljeća prije nego što su ih Rimljani pokorili, bili u određenom suodnosu s njima (već od 177. g. pr. Kr.), ali 27. godine Agripa plijeni liburnsku flotu i uključuje je u novoosnovanu provinciju Dalmaciju sa sjedištem u Scardoni, današnjem Skradinu. U vrijeme Rimljana posebno su važna naselja na Cresu Beli (*Caput Insulae*), Lubenice (*Hibernicia*), Ustrine te grad Osor (Lajić 2006: 43–44). S obzirom na veličinu suburbija i veličinu gradskog areala Osor je mogao imati oko 4000 stanovnika u rimsko doba, iako postoje procjene pojedinih autora da je u naselju živjelo i do 20 000 stanovnika (Lajić 2006: 45). Centar otočnog municipija Cres/Lošinj bio je upravo Osor. U vrijeme ranog kršćanstva Osor postaje biskupsko središte.

Dolaskom Slavena u 7., 8. i 9. stoljeću na Cresu i Lošinj nastaju naselja u kojima su oni živjeli neizmiješani sa starosjedilačkim romanskim stanovništvom. Bilo je to u naseljima Velo Selo (najstariji gornji dio Velog Lošinja), Dragozetići, Predošćica, Orlec, Hraste i Belej na otoku Cresu. Na prijelazu iz 8. u 9. stoljeće kvarnerski otoci potpadaju pod Franačku, a od 806. godine otoci pripadaju Bizantu. U vrijeme hrvatske države, u doba kralja Tomislava, i romanski otočni gradovi potpadaju pod vlast hrvatske države. Na Cresu se u to doba uvelike koristi slavensko bogoslužje, što govori o značajnoj prisutnosti Slavena u unutrašnjosti otoka. U primorskim gradovima živjelo je isključivo romansko stanovništvo. Hrvatsko stanovništvo naseljeno je s okolnog kopna na Cres i Lošinj. U 10. stoljeću Hrvati su svakako još bili inferiornije stanovništvo u odnosu na romansko stanovništvo u gradovima. U to su vrijeme postojale četiri autonomne općine: Beli, Cres, Lubenice i Osor. 1000. godine, zbog sukoba između hrvatskih vladara, kvarnerski otoci traže pomoć Venecije koja uplovljava s flotom u Osor. Duždu Petru Orsolu mladići cresko-lošinjskog otočja položili su zakletvu te ih je on unovačio (Lajić 2006: 55). Nedugo zatim otoci Cres i Lošinj potpali su pod bizantsku vlast, a od 1069. godine Petar Krešimir IV. oduzet će ih Bizantu. U to vrijeme romanski su gradovi Cres (koji se nalazi na današnjoj lokaciji) i Osor. U

13. stoljeću otoci će ponovno pripasti Veneciji i pod njezinom će vlašću ostati sve do druge polovine 14. stoljeća. Osor je u to vrijeme posjedovao najviše zemlje na otoku te čitav lošinjski prostor. Creski utjecaj znatno je narastao, pa su tako Cresani svojatali pojedine zone koje su pripadale Osoru. Tako su nasilno zauzeli i otok Zeču (Lajić 2006: 61). Od 13. stoljeća razvijaju se i naselja na Lošinju. Botterini u svojoj kronici spominje da se 1280. godine naselilo 12 obitelji na otok. Bila je riječ o slavenskom stanovništvu koje je bilo nastanjeno u Velom Selu (odnosno u Velom Lošinju), a kasnije se razvija i Mali Lošinj (Lajić 2006: 63). U vrijeme 13. i 14. stoljeća sve više raste važnost Cresa, a pada snaga Osora. Iako u Osoru postoji važna luka i postoje pomorski servisi, a patricijske mletačke obitelji imaju svoje palače, sama lokacija Osora bila je zbog okolnih močvara malarična. Grad Cres razvija se u koncentričnim krugovima s temeljima na poljoprivrednoj proizvodnji, a broj stanovnika stalno raste zbog nemalaričnosti teritorija. Beli je postao značajno središte s lukom u Pod Belom, kamo se distribuira otočno drvo. Osim toga, venecijansko tržište uvozi robu s otoka Cresa, ponajprije stočarske proizvode, drvo, paklinu, vino, maslinovo ulje i slično (Lajić 2006: 68–69). Potkraj 4. stoljeća Ludovik Anžuvinač u sukobu s Venecijom zauzima otočje. Otoci Cres i Lošinj nakon ovoga anžuvinsko-venecijanskoga sukoba postaju krunsko dobro, što znači da ih je kralj dodjeljivao svojim feudalcima. Zbog toga su i gradske komune morale braniti svoje tradicionalne običaje.

Nakon 1409. Venecija ponovno kupuje otoke i Dalmaciju od Ladislava Napuljskog i odtad, do 1797., drži Cres i Lošinj u svoj vlasti. Nakon toga formiraju se dvije komune – Cres i Osor – s time da Beli i Lubenice potpadaju pod cresku komunu. Osorani su i dalje vlasnici Lošinja na kojem nema razvijenih gradskih naselja sve do 18. stoljeća. Demografske prilike na otocima u periodu venecijanske vlasti od 1409. godine bile su katastrofalne (Lajić 2006: 81). Naime, u više je navrata bilo desetkovano stanovništvo otoka zbog kuge koja je harala tadašnjom Europom. Zbog toga je Venecija poticala doseljavanje Hrvata s kopna, što je uvelike promijenilo etničku strukturu otoka. Upadom Osmanlija na hrvatske teritorije dolazi do novih migracija na otoke. Tako su Cres i Lošinj naselili i Hrvati iz Bosne, iz Like i iz Dalmatinske zagore. U drugoj polovici 16. stoljeća obitava oko 5000 ljudi na Cresu i Lošinju. Grad Cres je 1695. mogao imati oko 2500 stanovnika (Poropat 2024: 15)², dok je Osor sredinom 16. stoljeća pao na 500 stanovnika (Imamović 1987: 152). Razlog toj dekadenciji leži i u depopulaciji južnog dijela Cresa, odnosno odlasku starih patricijskih obitelji u druge gradove, tako da se u Osoru tijekom 15. i 16. stoljeća jedva moglo formirati gradsko vijeće. Sredinom 15. stoljeća seli se i kneževo središte iz Osora u Cres. Ukinuće solane također će dovesti do slabljenja Osora kao i promjena pomorskih ruta (Lajić

² Prema istraživanju koje je provela Poropat između 1571. i 1699. samo je 17 % zabilježenih u matičnim knjigama rođenih, umrlih i vjenčanih podrijetlom bilo iz Istre, s kvarnerskog kopna ili iz Dalmacije (Poropat 2024: 103). Ostalih 83 % bili su s otoka Cresa.

2006: 97). Najznačajniji manji otok u cresko-lošinjskom arhipelagu bio je otok Susak. Godine 1793. otoci Cres i Lošinj imali su 9790 stanovnika (Lajić 2006: 123). Plemstvo i građanstvo uglavnom su bili talijanskog podrijetla, a seljaci hrvatskog. Do 17. stoljeća službeni jezik na otocima bio je latinski koji će tada potisnuti talijanski. Kako su seljaci govorili hrvatski, sve su dokumente notari morali prevoditi na talijanski jezik. Svi učeniji ljudi Cresa i Lošinja svoje su škole završili u središtima renesansnog znanja (Padova, Siena, Firenca, Rim i Venecija).

1797. tajnim ugovorom između Austrije i Francuske dogovoreno je da će Austrija dobiti čitav teritorij od Istre do Boke kotorske, s tim da se odrekne Lombardije u korist Francuske. Na cresko-lošinjskom području promletačka stranka bila je toliko jaka u Cresu da je nagovarala pučanstvo da spriječi iskrcavanje austrijske vojske u gradu. Nakon Požunskog mira 1805. Austrija je predala kvarnerske otoke Francuskoj 1806. godine. Francuzi su, s jednim kratkim prekidom 1809. godine, držali otoke do 1813. godine. Cresko-lošinjsko područje podijeljeno je administrativno na Cres i Lošinj, a granica između dvaju područja prvi put potegnuta je kod tjesnaca u Osoru. Škole, koje su osnivali Francuzi, bile su na talijanskom jeziku, baš kao i sve ostale institucije. Cres i Lošinj su 1804. godine imali 10 687 stanovnika. Početkom 19. stoljeća razvija se Mali Lošinj kao brodograditeljsko središte i centar pomorstva. Činjenica je da je sredinom 19. stoljeća bilo čak 1200 pomoraca u Malom Lošinju i njih još oko 300 u Velom Lošinju, te znatno manje u ostalim središtima Cresa i Lošinja (Lajić 2006: 138). Stoga Mali Lošinj postaje i centar uspostavljenog kotara u kojem su bili svi kvarnerski otoci osim Raba (dakle Krk, Cres i Lošinj). Kao gospodarske grane uz pomorstvo i ribarstvo jača vinogradarstvo i maslinarstvo te stočarstvo. U to vrijeme nacionalna svijest kod Talijana i kod Hrvata postaje sve snažnija. Loše prometnice na otoku dovodile su do činjenice da pojedini stanovnici otoka nikada nisu posjetili ni jedno drugo naselje na otoku. Uvođenjem parobrodskih linija počele su veze između pojedinih naselja. Grad Cres uključio se u parobrodsku liniju Trst – Rijeka. Merag također postaje važna luka odakle su putnici dalje kočijama putovali po otoku.

Godine 1857., prema popisu stanovništva, vidljivo je da je kotar Lošinj, koji je tada obuhvaćao i Punta Križu i Osor, imao 11 537 stanovnika, dok je kotar Cres brojio 7540 stanovnika (Lajić 2006: 153). Koliko je Mali Lošinj bio razvijen početkom dvadesetog stoljeća (1900.) govori činjenica da je imao dva konzulata (talijanski i grčki), sjedište kotarske službe, kotarsku zdravstvenu blagajnu, zdravstvenu komisiju, katastar, porezni ured, financijski inspektorat, financijsku stražu, geodetsku službu, pomorsku i pristanišnu zdravstvenu službu, kotarski sud, notare, dekanat, rimokatoličku župu, sedam crkava, ženski samostan, tri pučke škole, ženski licej, pomorsku školu, dječji vrtić, jaslice, zvjezdarnicu, bolnicu, dvije ljekarne, osam liječnika, pet farmaceuta, državnu i telefonsku postaju, parobrodsku liniju, brodogradilište i pristanišnu carinsku službu (Lajić 2006: 167). Prije nego što je Italija zauzela otoke, iako su

Hrvati bili brojčano jači, na otocima su škole bile na talijanskom jeziku. Negdje, kao u Iloviku, Hrvati su inzistirali da se nastava odvija na talijanskom jeziku, a ne na hrvatskom. Zbog toga što su se škole trebale samofinancirati, Hrvati nisu imali novca da ih osnuju, pa su hrvatska djeca išla u talijanske škole. Hrvati na Cresu i Lošinju u drugoj polovici 19. i prvoj polovici 20. stoljeća izjašnjavali su se da je njihov materinski jezik talijanski jezik. Godine 1900. Talijani su prevladavali u osam naselja na Cresu i Lošinju, i to u Osoru i Punta Križi na Cresu te u preostalih šest na Lošinju. Prema popisu iz 1900. godine vidljivo je da je udio Talijana na otoku Lošinju značajno porastao (čak za dvadesetak posto), a da se smanjio udio Hrvata. Na Cresu te značajne razlike nisu vidljive te je broj Hrvata i Talijana uglavnom konstantno u porastu, ali se njihov postotni odnos ne mijenja (Lajić 2006: 170).

Godine 1920. Rapallskim ugovorom Cres i Lošinj pripadaju Italiji. Tako je određena granica između Kraljevine SHS i Italije na moru između Krka i Cresa. Odmah nakon preuzimanja vlasti na Cresu i Lošinju uhićivana je i zatvarana hrvatska inteligencija. Jedan dio hrvatskog građanskog sloja protjeran je. Takvim drastičnim i sustavnim metodama talijanska vlast stvara tridesetih godina novu generaciju koja je prošla kroz talijanske škole, talijansku vojsku, talijansku mornaricu... Od 1923. mijenjaju se hrvatski toponimi na otocima u talijanske, a od 1927. fašističke vlasti mijenjaju hrvatska prezimena u talijanska (Lajić 2006: 179–180). Popovi glagoljaši napustili su creško-lošinjsko područje 1929. godine i time su ta dva otoka u potpunosti osuđena na talijanizaciju. Škole su od 1920. godine otvarane i u najmanjim naseljima na otoku na talijanskom jeziku, a za učitelje su dovođeni Talijani iz Italije koji nisu poznavali hrvatski jezik. Stanovništvo otoka Cresa u Drugom je svjetskom ratu izgubilo 213 (2,6 %) svojih članova (5,5 % ukupnog broja muškaraca). Sukobljene strane imale su približno jednake gubitke: palo je 32 pripadnika talijanske fašističke vojske i 27 Titovih partizana (Sepčić 2022). Popis stanovništva 1948. godine pokazuje znatan pad broja stanovnika. Usporedimo li popise iz 1948., 1953. i 1961., vidjet ćemo da se broj stanovnika Cresa smanjio s 8378 (1931.) na 4945 (1953.). Lošinj je pao s 10 477 na 7563. Prema narodnosti vidljiv je pad Talijana. Taj je pad najznačajniji između 1948. i 1953. godine. Naime, još 1948. broj Talijana na Cresu iznosio je 2015 (30,5 %), a na Lošinju 4419 (53,1 %). Taj je broj pao više puta 1953., pa se na Cresu tada nalaze 153 Talijana (3,1 %), a na Lošinju njih svega 473 (3,1 %) (Lajić 2006: 199). Na mjesta Talijana dolazili su neki novi doseljenici, ponajprije s otoka i obližnjeg kopna, a zatim i iz drugih dijelova Jugoslavije. Zanimljivo je da je prema popisu iz 1961. od ukupno 4373 stanovnika Cresa njih 1125 bilo doseljeno (567 iz iste općine, 461 iz druge općine u Hrvatskoj i 59 iz druge republike te 38 iz inozemstva). Na Lošinju od 7581 čak je 3148 doseljenika (695 iz iste općine, 2193 iz druge općine u Hrvatskoj, 375 iz druge republike i 314 iz inozemstva (Lajić 2006: 207). Postojanje Talijana između 1961. i 1981. gotovo je nestalo u popisima stanovništva. Na Cresu ih je 1961. bilo 86, 1971. – 61,

a 1981. – 29, dok ih je na Lošinju 1961. bilo 127, 1971. – 123, a 1981. svega 64 (Lajić 2006: 214). Problem koji se javlja u to vrijeme na Cresu i Lošinju, ali i na drugim kvarnerskim otocima, ubrzano je starenje stanovništva i depopulacija u najvećem dijelu otoka.

TALIJANI NA CRESU I LOŠINJU – IZGRADNJA IDENTITETA

Kao što je vidljivo iz prethodnog poglavlja romanizirano, a kasnije talijansko, stanovništvo na Cresu i Lošinju nastanjeno je 'oduvijek'. Romanizirano stanovništvo prisutno je od rimskih vremena na tim otocima, a u raznim povijesnim razdobljima mještani otoka različito su se nacionalno osjećali i izjašnjavali. U razgovorima koji su provedeni na otocima Cresu i Lošinju s pripadnicima talijanske nacionalne manjine³, jasno je vidljivo da kazivači smatraju da podrijetlo današnjeg talijanskog stanovništva na otocima potječe iz vremena Venecije.

Romanska kultura, arhitektura i jezik bili su utkani u pore obaju otoka, kako u obalnim naseljima gdje je živjelo romansko i romanizirano stanovništvo (kasniji Talijani), tako i u unutrašnjosti otoka gdje je živjelo slavensko stanovništvo (kasniji Hrvati). Najsnažnija je bila gospodarsko-trgovinska povezanost grada Cresa s Chioggiom, gradićem koji je smješten na otoku južno od Venecije. Crešani su bili usko povezani i s Venecijom jer su ondje trgovali svojim ovčjim mesom, kožom, tkaninama, uljem, drvom, vinom i vunom, a i niz stoljeća su se nalazili pod Mletačkom Republikom. Ipak, vrlo je jasno da većina stanovnika otoka Cresa i Lošinja podrijetlom nije bila s područja Apeninskog poluotoka, već s područja balkanskog kopna (i bližeg i daljeg).⁴ Međutim, snažna romanska komponenta koja je bila prisutna na otoku „kojim su se vijorile zastave latinskog podrijetla“, kao što kažu kazivači, utjecala je na stvaranje romanskog identiteta i kod stanovništva koje nije bilo romanskog podrijetla.

Prema riječima Gianfranca Surdića⁵, nekadašnjeg predsjednika Zajednice Talijana iz Cresa, „jedan dio današnjih stanovnika Cresa bježao je pred Osmanlijama s obližnjeg kopna na otoke i ondje su se osjećali sigurno. Kako je ovdje bila Mletačka Republika, to pridošlo stanovništvo, osobito u gradovima Cresu i Osoru, a kasnije i u Malom Lošinju, poprimilo je romansku kulturu“.

³ Razgovori s kazivačima su vođeni tijekom srpnja 2024. godine u gradu Cresu i u gradu Malom Lošinju.

⁴ Činjenica je da su recimo Petrisi bili podrijetlom iz Bosne te da su na otok Cres došli navodno u pratnji ugarskog kralja Bele IV. pri njegovu bijegu pred Tatarima (Čus Rukonić 2023: 106). Colombisi svoje podrijetlo vuku iz hrvatsko-ugarskog kraljevstva, a obitelj Moise podrijetlom je iz Senja. (Čus Rukonić 2023: 105).

⁵ Gianfranco Surdić rođen je u Cresu i bio je dugo godina predsjednik Zajednice Talijana Cresa. Sada je predstavnik u Vijeću talijanske nacionalne manjine Primorsko-goranske županije.

Stoljetna prisutnost Venecije na ovim područjima utjecala je, dakle, i na stvaranje posebnog identiteta otočana koji su osjećali zbog kulture i jezika koji su upotrebljavali i koji su smatrali materinskim, dijelom te venecijanske civilizacije. Taj identitet mijenjao se kako su se mijenjali sistemi i ideologije, ali se spomenuti identitet usprkos mijenama uspio zadržati do današnjih dana.

O tome identitetu piše i Milan Rakovac u svojem *Kvarnerskom otočnom lucidaru*, u kojem slikovito opisuje jednu scenu o kojoj mu je pripovijedao Branko Fučić. Branko Fučić je odmah nakon rata došao posjetiti jednog prijatelja na Cresu koji je tom prilikom rekao svojoj kćeri kako bi pogostio prijatelje na hrvatskom: „Marija, pr’nesi vina!“, a ona mu je odgovarala na talijanskom: „Si, papa, subito!“. Na to je otac rekao „govori po haruatski, da te gospoda razume“, a ona je odgovorila: „Ma, come, papa, se non son bona, se go fato le scole taliane?“. Na to se otac razljutio i gnjevno lupio šakom po stolu rekavši: „E mi son Crovato, e restero Crovato, e difendero la mia madrelingua e la mia terra Crovata“. On nije ni primijetio da ovu izjavu o svojem hrvatskom govori na talijanskom jeziku. Toliko su te dvije kulture i ta dva naroda na Cresu bili izmiješani i uronjeni u venecijansku civilizaciju koja je ostavila najdublji pečat na otocima (Rakovac 2006: 86). Formiranje nacija u 19. stoljeću i formula nacije države na ovim prostorima donijela je samo kaos i nesreću. Često se događalo da su dva bratića bila jedan Talijan, a drugi Hrvat, a nemali broj puta su nažalost imali prilike sukobiti se i fizički u ratovima koji su prohujali ovim prostorima.

Koliko je fašistička vladavina donijela problema Slavenima, odnosno Hrvatima na Cresu, toliko je komunistička vladavina donijela nezadovoljstva Talijanima. Talijansko-hrvatski sukob davnog je datuma. Postojao je antagonizam između sela u unutrašnjosti, u kojima su živjeli Hrvati, i naselja na obali gdje su u većini živjeli Talijani (osobito u Cresu, Osoru i Malom Lošinjju). U vrijeme Austro-Ugarske Monarhije ta podvojenost bila je i pravno ozakonjena na Cresu i Lošinjju. Svi su imali jednaka skupna prava, a dižu se hrvatski i talijanski domovi, osnivaju se hrvatske i talijanske zadruge, društva, postoje hrvatske i talijanske škole. Usprkos tome što postoje jednaka prava, Talijani na Lošinjju i Cresu u svojem broju između popisa 1900. i 1910. rastu. Tako je 1896. u Nerezinama bilo 496 Talijana, a 1910. ih ima 1064, u Punta Križi 1896. bila su samo četiri Talijana, a 1910. ih ima 90 od 225 stanovnika (Rakovac 2006: 89). A o čemu je ovisilo je li netko Talijan ili Hrvat? Ponajčešće o tome tko je prije stigao u selo. Hrvatski ili talijanski novac za školu, neki autoritet ili slično. Također je ovisilo i o političkim prilikama, tako da su se nacionalni identiteti mijenjali svakih nekoliko desetljeća, a ponekad i svakih nekoliko godina.

Talijani su nakon što su zauzeli otoke, ograničili prava hrvatskog, slavenskog stanovništva. Tako su u mjestu Punta Križa na jugu Cresa 1918. godine uništili čitaonicu, zapalili hrvatske zastave, a katolički svećenik u selu pobjegao je u Kraljevinu SHS. Na Unijama su nakon uspostave svoje vlasti oduzeli imovinu pojedinim obiteljima, uga-

sili su sva hrvatska društva, a sve hrvatske natpise na grobovima premazali su crnim katranom. U Ćunskom su Talijani istukli svećenika koji je propovijedao na hrvatskom jeziku, učiteljice su morale pobjeći, dok je u Svetom Jakovu talijanski svećenik zabranio ženama da mole na hrvatskom jeziku (Rakovac 2006: 190–193). Nakon uvođenja fašističke strahovlade uvedena je talijanska forma prezimena 1927. godine, a sva naselja na otocima dobila su i talijanska imena. Pokrajinski NOO za Istru poništio je 1943. godine sve kraljevske dekrete koji se odnose na imena i prezimena, odnosno na imena naselja, a nemali broj puta školski su inspektori 1945. godine ulazili u talijanske škole i premještali sve one kojima su prezimena završavala na *ć* ili *ch* u hrvatske škole (Rakovac 2006: 189). Dakako, ta fašistička represija imala je za rezultat represiju nove jugoslavenske države nakon što su otoci službeno 1947. pripali Jugoslaviji.

EGZIL I ESULI

I tako su Talijani, nakon što su 1947. godine Cres i Lošinj definitivno pripali Jugoslaviji, u velikom broju optirali. Elsa Bragato napisala je nekoliko knjiga o svojem Lošinju i sjećanja na ljude i događaje prije odlaska, ali i sjećanja na sam odlazak u Italiju. Ona se prisjeća kako je izgledao dan kada je optirala s Lošinja.

„Dođe dan kada sam morala napustiti sve, jer sam optirala. Ne i moja majka ni teta Noemi. ‘Kako početi život iznova, u osamdesetoj’, govorile su, ‘život bez vlastite kuće?’ Tako sam odlazila ja sama. Uzela sam malo stvari jer nisam znala što me očekuje, i jer ih nisam htjela lišiti stvari na koje su navikle.“ (Rakovac 2006: 142).

„Kad ste izbjeglica, krivi ste što ste se rodili, i još više što ste živi.“ (Rakovac 2006: 129).

Fakat je, kao što kaže Gianfranco Surdić, da oslobođenje 1945. „nije bilo oslobođenje za sve građane otoka Cresa“. Činjenica je da je za Italiju nakon 1947. godine optiralo još više tisuća ljudi koji nisu bili Talijani po nacionalnosti i koji bi plovili lađama preko Jadrana zato što se nisu osjećali dobro u novoj socijalističkoj Jugoslaviji. Lađe su plovile na jedra, a mladići su veslali do Italije. Međutim, nerijetko bi ih vjetar odnio u Pulu, pa su završavali u jugoslavenskim zatvorima. Na Lošinju su oni koji su bježali ostavljali skrivene poruke na Čikatu, koje bi bile namijenjene obitelji, a koje bi djeca pronalazila i nosila onima koji su ostali na otoku. Mnogo puta su bjegovi iz Jugoslavije bili osuđeni jer je bilo onih koji su surađivali s UDB-om i koji su prijavljivali svoje prijatelje, rodbinu i poznanike ako bi znali da se spremaju pobjeći. Nekoliko pojedinaca bilo je i ubijeno.

„Kao primjer naselja koje se u potpunosti ispraznilo i odakle su gotovo svi otišli u Italiju i dalje treba navesti Susak odakle su se tih godina iselili stanovnici bez obzira na to što se nisu osjećali po nacionalnosti Talijanima. Činjenica je da je Susak bio najistureniji prema pučini, pa je bijeg barkama time bio lakši. Talijanski ribari i mornari dobivali su nagradu za svakog esula kojeg su sretno predavali talijanskim vlastima. Mnogi su se i sami proglasili Talijanima samo da bi se dokopali kakve-takve perspektive jer ona, osim u parolama ispisanim na kućama, nije nuđena. Odlazili su i legalnim putem pišući molbe koje bi im bile odobrene da se isele u Italiju. Ljudi su molbe pisali iz nezadovoljstva, u prvom redu zbog neimaštine, siromaštva, represije, gubitka zaposlenja i diskriminacije na nacionalnoj osnovi. Odlazili su prvo obrazovani ljudi kao učitelji i doktori. Ostali su oni koji su bili vezani za zemlju, stoku. Politika je bila da se isele Talijani kako bi se naselili neki novi ljudi s kopna i iz svih dijelova Jugoslavije“, napominje Gianfranco Surdić.

I tako se pučanstvo otoka prepolovilo u nepunom stoljeću. Od 21 260 stanovnika 1910. broj je pao na 11 796 1991. godine. Emigracija nije bila samo u Italiju i zapadnoeuropske zemlje, već i u Australiju, Sjevernu Ameriku, pa i u Južnu Ameriku. Na primjer, u New Yorku danas živi 69 obitelji iz Beleja, 38 obitelji iz Belog, 33 obitelji iz Zbišine, 100 obitelji iz Čunskog, 52 obitelji iz Dragozetića i Filozića, 167 obitelji s Ilovika, 250 obitelji iz Malog Lošinja, 57 obitelji iz Martinšćice, 185 obitelji iz Nerezina, 30 obitelji iz Osora, 76 obitelji iz Punta Križa i 250 obitelji sa Suska. To govori o veličini egzodusa koji je trajao kroz čitavu prvu polovinu i sredinu dvadesetog stoljeća (Rakovac 2006: 196). Na mjesta esula došli su prvo stanovnici okolnih hrvatskih creških, rapskih i lošinjskih naselja, obližnjeg istarskog kopna, a onda su se počeli doseljavati Hrvati iz unutrašnjosti, s kopna te doseljenici iz ostalih jugoslavenskih republika.

Nedostatak radne snage bio je kroničan jer je emigracija bila intenzivna. Realnost je bila vidljiva već 1945. kada su popisivači radili popis stanovništva na Cresu i Lošnju i bilo je posve jasno da je realna slika dana u gradovima (poput Cresa, Osora i Malog Lošinja), a manje realna u selima u kojima su se svi oni koji su se izjašnjavali kao Talijani nekoliko godina prije (doduše, prisilno) sada izjasnili kao hrvatsko stanovništvo. Tako je gotovo cjelokupno stanovništvo naselja Beli bilo hrvatsko (od njih 497 bilo ih je svega 32 Talijana) s djelomično talijaniziranim prezimenima, npr. Brezac (Brezza), Dešković (Desco), Dragozetić (Dragosetti), Hrzić (Chersi), Kumičić (Cumici), Serkoč (Santouscito)... U hrvatskim naseljima oko Cresa bilo je više od 1000 stanovnika koji su decimirani egzodusom bez obzira na to što je prema etničkom izjašnjavanju ondje živjelo svega desetak Talijana. Prema mišljenju članova Zajednice Talijana u Cresu i Zajednice Talijana u Lošnju bilo je i onih koji su u svojim stavovima prema jugoslavenskim vlastima bili tvrdi, pa nisu željeli prihvatiti novi režim. Oni su se kao neprijatelji režima prvi našli na meti. Njima su oduzeti zemlja i nekretnine, a oni su prisiljeni

zatražiti potvrdu da se mogu iseliti iz zemlje. Dakako, bilo je i onih koji su se iseljavali zbog ekonomskih razloga, a ne iz političkih. Tako je barba Danielea Surdića⁶ „otišao barkom u Veneciju jer je mislio da ne može zasnovati i uzdržavati obitelj u Jugoslaviji“. S druge strane bilo je i onih koji su uspjeli doći do Italije, ali su iz Italije željeli otići u preookeanske zemlje, no nisu dobili vize. Jedan manji dio takvih vraćao se u Jugoslaviju te su se nakon odslužene zatvorske kazne vraćali svojim kućama i nastavili voditi život u socijalističkoj Jugoslaviji. Bilo je i onih koji su izgubili zaposlenje, pa su se zbog toga iselili.

Ljude je trebalo odgajati u jugoslavenskom duhu. Stoga su ukinute talijanske škole. Gianfranco Surdić, nekadašnji predsjednik Zajednice Talijana u Cresu, prisjeća se kako je tri razreda završio u talijanskoj školi te da je ona 1954. ukinuta. Školovanje je nastavio u hrvatskoj školi, a jezik uopće nije poznao. „Režimski učitelji rušili su djecu koja nisu poznavala jezik, pa su svi morali ponavljati razred.“ Sličnu je sudbinu imala majka Sanjina Zoretića⁷ u Malom Lošinj u kada je trebala poći u hrvatsku školu nakon ukidanja talijanske škole, koje su ukinute do 1954./1955. godine. U učeničkoj knjižici stajalo joj je da je pala razred zbog nepoznavanja hrvatsko-srpskog jezika. U izvještaju o stanju talijanskih škola na području Cresa i Lošinja vidljivo je da nakon završetka rata nitko nije obišao talijanske škole i dao im bilo kakve upute o tome na koji način bi učitelji i profesori trebali predavati u novonastaloj situaciji. Prema izvještaju koji je podnesen iz Malog Lošinja za godinu 1948./1949., zaključeno je kako je odnos hrvatske i talijanske djece „vrlo pravilan i u duhu bratstva i jedinstva što je postignuto zalaganjem nastavnika u zadnje vrijeme, dok se o tom ranije nije moglo pravilno izraziti“.⁸ Evidentno je da odnosi između Talijana i Hrvata kako na otocima, tako i u Rijeci i na području Istre, nakon Drugoga svjetskog rata nisu bili idilični. Neke su škole zbog broja optanata trebale biti zatvorene. Takva je situacija bila na području Nerezina na Lošinj gdje je oko 50 % roditelja djece koja su pohađala talijansku školu optiralo, pa je odlučeno da će se škola od 1950. godine zatvoriti, a preostalu djecu, kojoj su roditelji uglavnom govorili hrvatskim jezikom, trebalo je prebaciti u hrvatsku školu. Još je mnogo gore bilo u Osoru gdje se pretpostavljalo da će u školskoj godini 1948./1949. biti čak 80 – 90 % onih koji će optirati, tako da se smatralo da će ostati tek desetak djece u čitavoj školi. Slično je bilo i u Velom Lošinj gdje se smatralo da će optirati oko 60 % roditelja.⁹

⁶ Daniele Surdić, predsjednik je Zajednice Talijana Cresa. Rođen je 1976. godine i aktivan je i u gradskoj vlasti Cresa.

⁷ Sanjin Zoretić obnaša dužnost predsjednika Zajednice Talijana Malog Lošinja od 2022. Diplomirao je pravo na Sveučilištu u Rijeci, a poznat je i kao radijski voditelj na Radio Mali Lošinj.

⁸ HDA, fond 291, MPRO, 2.2.7, kutija 6, Izvještaj o radu škole u Malom Lošinj.

⁹ HDA, fond 291, MPRO, 2.2.7, kutija 6, Izvještaj o radu talijanskih škola na teritoriju kotareva Cres i Lošinj, lipanj 1948.

Ipak, usprkos takvom odnosu prema Talijanima oni koji su ostali, navikli su se na novi sistem i prihvatili život u njemu. Cres je tada doživio velike promjene. Dotad jedna zatvorena sredina postala je otvorena za dolaske ljudi koji su bili drugih nacionalnosti i vjeroispovijesti i koji su postali građani Cresa. Time se izgubilo autohtono stanovništvo te je došlo do miješanja novopridošlica i starosjedilaca. U prazne talijanske kuće useljavali su se došljaci ciljano naseljavani od strane države. Još je drastičnije bilo na otoku Lošinju, gdje se oko 80 % stanovništva Malog Lošinja iselilo. Na otok su se doselili brojni oficiri JNA jer se ondje nalazila velika vojarna. Prema riječima Gianfranca Surdića većina doseljenika osjećala se „kao gazde, nadmoćniji nad autohtonim stanovništvom“.

Zajednica je zbog činjenice da je jedan dio Talijana ostao na Cresu i Lošinju, a drugi dio otišao u prekooceanske zemlje ili u zemlje zapadne Europe, podvojena od tada do današnjih dana. Esula doista ima po svim kontinentima, a od zemalja najviše u Italiji, gdje su najbrojniji u pokrajinama Friuli Venezia Giulia i Veneto, odnosno u gradu Trstu. Naime, oni koji su otišli iz Jugoslavije sredinom prošlog stoljeća, a i njihovi potomci, pate za svojom djedovinom i oduzetim imanjima i nekretninama na Cresu i Lošinju. Dio esula i dalje je ogorčen na jugoslavenski režim, na doseljenike iz drugih krajeva, ali i na one koji su „rimasti“, odnosno koji su ostali na otocima usprkos odnosu jugoslavenskih vlasti prema Talijanima. Njihov je stav da su oni koji su ostali, na neki način izdali one koji su otišli. Daniele Surdić smatra da njegova obitelj nije imala potrebe odseliti se iz Cresa kada ih nitko nije od tamo tjerao. Mnogi od esula postigli su zavidne karijere u Italiji i drugdje; neki su postali poznati poduzetnici, umjetnici, književnici, piloti. Mnogi od njih nikada na jugoslavenskom području ne bi postigli tako zapažene karijere i ostvarili tako dobra primanja. Nakon radnog vijeka jedan se dio esula vraća u starosti u svoja rodna mjesta te ondje kupuju nekretnine. Mnogi smatraju da bi im trebala biti vraćena imovina koja im je oduzeta u vrijeme socijalizma. Prema riječima Danielea Surdića, jedan dio njih „ne shvaća da je od njihova odlaska prošlo preko sedamdeset godina, da vrijeme nije stalo u trenutku njihova odlaska i da Crešani danas žive jednu drugu realnost od one prije pola stoljeća i više“. Naime, oni koji su ostali, trebali su postići suživot s velikim brojem doseljenika koji su se naselili u Cres. Gotovo je identična situacija i u Lošinju. Zbog takvih stavova onih koji su otišli u Italiju i onih koji su osnovali Zajednicu Istrana u Trstu, a čiji je ogranak Zajednica Lošinjana u Italiji, suradnja između dviju zajednica Lošinjana (onih koji su rimasti i onih koji su esuli) dugo vremena nije dobro funkcionirala. Međutim, u posljednje vrijeme suradnja je realizirana i dvije zajednice surađuju u svim prilikama.

JEZIK

A kojim su jezikom govorili nakon Drugog svjetskog rata Talijani i oni koji nisu bili Talijani? Stanovnici Ćunskog na Lošinju nisu imali problema pri utvrđivanju novih pravila. Oni su bili dvojezični i među sobom su govorili hrvatski. Kako se razlikovalo Hrvate od Talijana? Talijani su pozdravljali s „Bongiorno!“ i dalje su nastavljali hrvatskim jezikom, dok su Hrvati pozdravljali hrvatskim (Rakovac 2006: 138–139). Venetski dijalekt do danas je sačuvan na ulici samo u Cresu te među malobrojnim Lošinjanima. Prema procjeni Sanjina Zoretića venetskim se dijalektom u Malom Lošinju i na otoku Lošinju služe uglavnom malobrojni autohtoni stariji ljudi i populacija stara između 40 i 60 godina koja nije u nacionalno mješovitim brakovima. Prema riječima Sanjina Zoretića nije samo „ugrožen opstanak venetskog dijalekta lošinjskog govora, već i čakavsko narječje hrvatskog jezika“. Venetski dijalekt koji se govori u Cresu i Lošinju arhaičan je oblik talijanskog jezika izmiješan s brojnim hrvatskim izrazima. Sačuvanost talijanskog jezika na ulicama Cresa prisutna je, prema smatranju Danielea Surdića iz Cresa, zahvaljujući činjenici što je Cres ostao mnogo zatvorenija sredina od lošinjske sredine u koju se nakon rata doselilo mnoštvo novih doseljenika. „U svakodnevnoj komunikaciji i među djecom i mlađima jezik je bio očuvan do generacije početka osamdesetih. Međutim, nakon toga vremena uslijed mnoštva međunarodnih brakova i novih doseljenika na prostor Cresa sve je manje mladih ljudi koji govore talijanski, odnosno lokalni dijalekt, u svakodnevnoj komunikaciji. Zajednica Talijana u Cresu trudi se održavati uz nacionalni identitet i glavni temelj toga identiteta, a to je jezik. Prestanak upotrebe talijanskog jezika u kući uzrokovao je i prestanak upotrebe talijanskog jezika na ulici. Mlađi naraštaji talijanski dijalekt uče od baka i djedova koji se još uvijek međusobno koriste lokalnim dijalektom bez obzira na nacionalnu pripadnost. Komunikacija na talijanskom među generacijom djece koja su rođena početkom osamdesetih bila je pojačana i zbog činjenice što su mladi tada čitali talijanske romane i stripove i što su pratili talijansku televiziju. Era mobitela i kompjutera te internetske dostupnosti najrazličitijih sadržaja na engleskom jeziku isključuje potrebu za učenjem drugih jezika.“

Zajednica Talijana u Cresu organizira tečaj talijanskog standardnog jezika za djecu od prvog do trećeg razreda, a prema riječima Danielea Surdića, predsjednika Zajednice Talijana u Cresu,

„čini se da djeca u toj dobi ne znaju još dovoljno dobro ni hrvatski jezik. Grupa djece koja uči talijanski jezik ima od 20 do 25 dječaka i djevojčica između prvog i trećeg razreda. Na taj način Zajednica postaje vidljivija u lokalnoj sredini. Učenje talijanskog jezika organizirano je i za odrasle među kojima su oni kojima je radi posla važno da nauče jezik kao i oni koji znaju samo dijalekt, a željeli bi poznavati standardni jezik.“

Na isti način i Zajednica Talijana u Lošinju organizira učenje talijanskog jezika.

ZAJEDNICE TALIJANA U CRESU I U MALOM LOŠINJU

Zajednica u Cresu ima 224 člana, od čega ih je pedesetak aktivnih. Najveći broj članova je s otoka Cresa, i to iz grada Cresa, ali i iz manjih naselja na otoku. Ima i onih koji su se doselili tijekom dvadesetog stoljeća u Hrvatsku i na Cres, pa su se uključili u Zajednicu. Članstvo nije vezano uz talijansku nacionalnost, već uz osjećaj pripadnosti venecijanskom creskom kulturnom krugu. Uz učenje talijanskog jezika Zajednica u Cresu ima sekciju briškule i trešete, gdje se na okupljanjima članovi natječu igrajući karte, potom sekciju boćanja, dramsku sekciju, kulinarsku sekciju, a organiziraju se i brojna predavanja. Zajednicu financira Savjet za nacionalne manjine Vlade Republike Hrvatske putem Talijanske unije i Ministarstvo vanjskih poslova Republike Italije putem Pučkog otvorenog učilišta u Trstu.

Zajednica Talijana u Malom Lošinju veća je od creske Zajednice. Ova Zajednica postoji od 1948., ali se ugasila deset godina nakon osnivanja. Prije 33 godine obnovljen je rad te Zajednice. Zajednica okuplja oko 500 članova od kojih se 350 pojavljuje na priredbama i drugim događanjima Zajednice. U Zajednici je oko 100 aktivnih članova te 75 podupiratelja društva. Značajne su i njezine aktivnosti. Tako postoji nogometni tim, kazališna skupina, tečajevi talijanskog jezika za predškolce, osnovnoškolce i srednjoškolce i za odrasle, zbor, časopis te brojna događanja čiji je organizator Zajednica Talijana u Malom Lošinju.

ZAKLJUČAK

Talijanska zajednica na otocima Cresu i Lošinju, čija je duga povijest bila obilježena i razdobljima nerazumijevanja i konfrontacija s hrvatskim stanovništvom, unatoč izazovima demografskog pada i, posljedično, kulturne stagnacije, i danas očituje određenu vitalnost i ne posustaje s očuvanjem identitetskih vrednota. Posebni otočni mentalitet, koji ima snažne korijene u kulturi i jeziku, sačuvan je među malobrojnima, ali aktivnim zajednicama Talijana. To se u prvom redu očituje upotrebom talijanskoga jezika u Cresu i nešto manje u Malom Lošinju, uglavnom među autohtonim stanovnicima, najčešće u dobi od 40 do 60 godina. S obzirom na to da postoji svijest o potrebi očuvanja jezika kao bitne sastavnice kulturnoga i etničkoga identiteta, zajednice Talijana u Cresu i Malom Lošinju organiziraju i tečajeve učenja talijanskog standardnog jezika za djecu od prvog do trećeg razreda, ali i za zainteresirane odrasle osobe. Uz to, posvećene su animiranju i okupljanju šireg kruga stanovnika tih dvaju otoka organizacijom različitih društvenih događanja, od predstava i predavanja, do nogometa i boćanja te izdavanja časopisa i knjiga.

Sve je manji broj onih koji se opredjeljuju da se osjećaju pripadnicima talijanske nacionalne manjine. Prema posljednjem popisu stanovništva iz 2021. na području Grada Malog Lošinja od 7537 stanovnika samo ih se 109 izjašnjava kao Talijani. Na području Grada Cresa taj je broj još manji, od 2716 stanovnika svega su 52 Talijana. Uzmemo li za usporedbu popis iz 2011., vidjet ćemo da se taj broj smanjio od tada, pa je tako 2011. Grad Mali Lošinj imao 152 Talijana, a Grad Cres njih 94. U popisu 2001. u Gradu Malom Lošinj bilo je 145 Talijana, a u Cresu njih 119. Godine 1991. na oba otoka bilo je 256 Talijana.¹⁰ Bez obzira na nacionalni osjećaj identitet je na ta dva otoka specifičan. On se ne mjeri pripadnošću naciji, već pripadnošću venecijanskom kulturnom krugu koji je najsnažnije obilježio ovo područje. Stoga pripadnost Zajednici Talijana u Cresu i Lošinj znači pripadnost autohtonoj kulturi koja je svedena na vrlo mali broj ljudi bez obzira na to osjećaju li se oni Hrvatima ili Talijanima. Jezik koji je bolje očuvan u Cresu nego u Lošinj, također je znak pripadnosti tom kulturnom krugu, a činjenica da ga se još uvijek može čuti na ulici i da je živ u svakodnevnoj komunikaciji, svakako je i zasluga Zajednice Talijana. Činjenica je, a brojke o tome svjedoče, da će talijanska nacionalna manjina na ovim prostorima biti uskoro svedena na minimum. Međutim, Zajednica Talijana svakako je usporila tu asimilaciju u nacionalnom smislu, a postala je jedan od čuvara autohtonosti venecijanskog kulturnog kruga na otocima.

Tablica 1. Talijani u popisima stanovništva između 1880. i 2021. godine na Cresu i Lošinj i ukupan broj stanovnika otoka Cresa i Lošinja (Gelo i dr. 1998.)

https://web.dzs.hr/Hrv/censuses/Census2001/Popis/H01_02_02/H01_02_02.html.

https://web.dzs.hr/hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01_04/h01_01_04_RH.html.

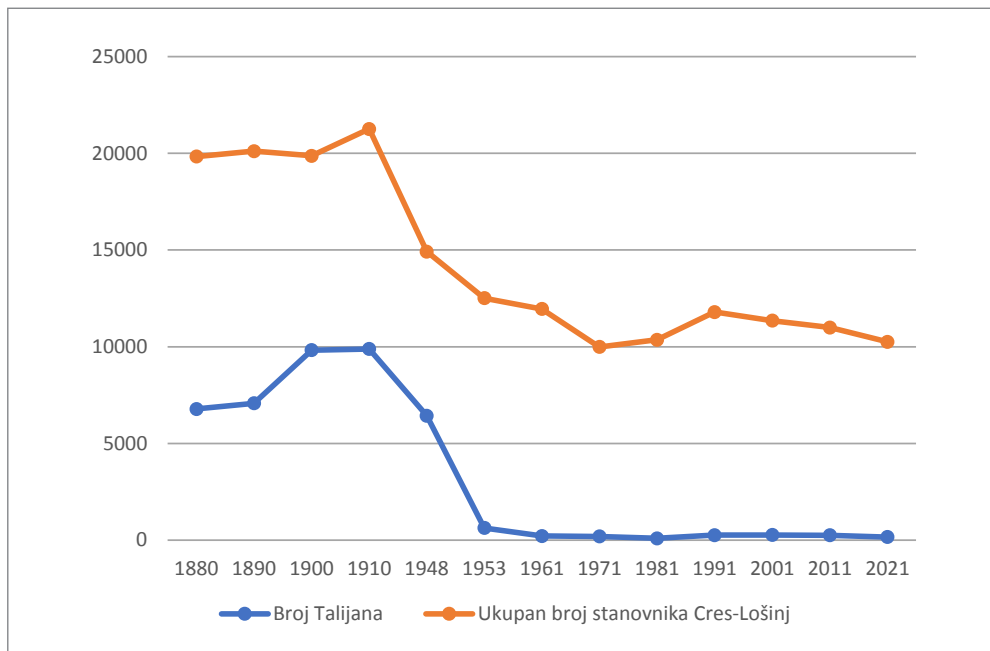
<https://dzs.gov.hr/u-fokusu/popis-2021/88.>)

	1880.	1890.	1900.	1910.	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2001.	2011.	2021.
broj Talijana	6778	7076	9825	9884	6434	626	213	184	93	256	264	246	161
ukupan broj stanovnika Cres – Lošinj	19833	20118	19876	21260	14922	12508	11954	9989	10361	11796	11347	10995	10253

¹⁰ https://web.dzs.hr/Hrv/censuses/Census2001/Popis/H01_02_02/H01_02_02.html.

https://web.dzs.hr/hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01_04/h01_01_04_RH.html.

<https://dzs.gov.hr/u-fokusu/popis-2021/88.>)

Graf 1. Talijani u popisima stanovništva između 1880. i 2021. godine na Cresu i Lošinj u ukupan broj stanovnika otoka Cresa i Lošinja

LITERATURA

- Čus Rukonić, Jasminka. 1982. Arheološka topografija otoka Cresa i Lošinja. *Arheološka istraživanja na otocima Cresu i Lošinj*, Izdanja Hrvatskog arheološkog društva 7. 9–17.
- Čus Rukonić, Jasminka. 2023. Grboslovna baština cresco-lošinjskog otočja. Creski muzej. Cres.
- Faber, Aleksandra. 1982. Počeci urbanizacije na otocima sjevernog Jadrana (Arheološka topografija Osora). *Arheološka istraživanja na otocima Cresu i Lošinj*, Izdanja Hrvatskog arheološkog društva 7. 61–78.
- Gelo, Jakov i sur. 1998. *Narodnosni i vjerski sastav stanovništva po naseljima: 1880–1991*. Državni zavod za statistiku. Zagreb.
- Imamović, Enver. 1987. *Otoci Cres i Lošinj od srednjeg vijeka do konca XVIII stoljeća*. Otočki vjesnik. Cres.
- Lajić, Ivan. 2006. *Kvarnerski otoci – demografski razvoj i povijesne mijene*. Institut za migracije i narodnosti. Zagreb.
- Poropat, Marija Paola. 2024. *Stanovništvo otoka Cresa 1571. – 1700*. Diplomski rad. Sveučilište Jurja Dobrile u Puli. Pula.

Rakovac, Milan. 2006. *Kvarnerski otočni lucidar*. Dom i svijet. Zagreb.

Sepčić, Juraj. 2022. *Stradanja tijekom Drugog svjetskog rata na otoku Cresu*. Creski muzej. Cres.

Arhivski izvori

Hrvatski državni arhiv (HDA), fond 291, Ministarstvo prosvjete Narodne Republike Hrvatske (MPRO), 2.2.7, kutija 6.

Internetski izvori

<https://dzs.gov.hr/u-fokusu/popis-2021/88>.

https://web.dzs.hr/Hrv/censuses/Census2001/Popis/H01_02_02/H01_02_02.html.

https://web.dzs.hr/hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01_04/h01_01_04_RH.html.

The identity of Italians on the islands of Cres and Lošinj

ABSTRACT

The authors of this paper investigate the history and present situation of the Italian national minority on the islands of Cres and Lošinj. Several works have been written to date that deal with Italians on these two islands, however, the specific issue of preserving the identity, language, and community of Italians in the mentioned area has not been targeted. Before World War II, Italians constituted the majority population in the urban settlements of Cres and Lošinj. They formed the majority in Cres, Osor, Nerezine, Beli, Veli Lošinj and Mali Lošinj. After World War II, there was a mass emigration of Italians from the islands. Furthermore, the issue of ethnomimicry arises among some of those who remained. Emigrations were both legal and illegal, and the property of those who left was partly confiscated. The Italian Community in Cres and the Italian Community in Mali Lošinj managed to preserve the Italian identity during socialism despite the abolition of Italian schools and the Yugoslav authorities' efforts to assimilate Italians in this area. The arrival of migrants from other Yugoslav republics further accelerated the disappearance of the Italian identity on the islands. Based on interviews, archival materials, and available literature, the authors will try to provide data on the status of these two communities today. In addition, efforts will be made to present how successful they have been in preserving identity elements such as Italian nationality, Venetian culture, and the Venetian dialect.

Keywords: *Italians, Cres, Lošinj, identity, language*